

УДК 911+504.567

О. М. ГОГОЛЬ

*Головне державне управління охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів
та регулювання рибальства у Харківській області*

**ДИНАМІКА ВИКОРИСТАННЯ РИБНИХ РЕСУРСІВ ПОВЕРХНЕВИХ ВОДОЙМ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Фактичний вилов риби на водних об'єктах Харківської області приблизно відповідає затвердженим лімітам вилову на протязі останніх 10 років, а найбільшу частку вилову складають лящ та товстолобик. Державне управління рибною галуззю має бути більш ефективним, бо це може бути однією з причин, що гальмують розвиток української аквакультури в цілому в державі, в тому числі, і низький рівень законодавчого забезпечення та державної фінансової підтримки виробничої діяльності рибницьких підприємств,

Ключові слова: рибні ресурси, поверхневі водойми, використання, вилов риби, Харківська область, законодавче забезпечення

Gogol A. FISH RESOURCES DYNAMICS OF SURFACE WATER KHARKIV REGION

The actual fishing in water bodies of Kharkiv region roughly corresponds to the approved limit catches in the last 10 years, and catch up the largest share of bream and carp. State management of fisheries sector to be more effective because it can be one of the reasons that hinder the development of Ukrainian aquaculture as a whole in the state, including low and legislative support and public financial support for production activities piscicultural companies

Key words: fish resources, surface water use, fishing, Kharkov region, legal provision

Гоголь О. М. ДИНАМИКА ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЫБНЫХ РЕСУРСОВ ПОВЕРХНОСТНЫХ ВОДОЕМОВ ХАРЬКОВСКОЙ ОБЛАСТИ

Фактический вылов рыбы на водных объектах Харьковской области примерно соответствует утвержденным лимитам вылова на протяжении последних 10 лет, а наибольшую долю улова составляют лещ и толстолобик. Государственное управление рыбной отраслью должно быть более эффективным, т.к. это может быть одной из причин, тормозящих развитие украинской аквакультуры в целом в государстве, в том числе, и низкий уровень законодательного обеспечения государственной финансовой поддержки производственной деятельности рыбоводных предприятий,

Ключевые слова: рыбные ресурсы, поверхностные водоемы, использования, лов рыбы, Харьковская область, законодательное обеспечение

ВСТУП

Постановка проблеми. В усьому світі велика увага приділяється проблемі збільшення білкових ресурсів і підвищення біологічної цінності різних харчових продуктів у зв'язку з ростом народонаселення. З цієї причини з кожним роком значення рибництва у поверхневих водоймах зростає, як зростає і значення риби як досить цінного продукту живлення населення.

Розвиток рибних ресурсів поверхневих водоймищ як галузі сільського господарства визначається тим, що в фонди соціального землекористування входять не тільки землі, але і значна кількість водних угідь, площі яких зростають із року в рік. Неможна не відмітити, що запаси води мають важливе значення для сільського господарства, особливо в посушливих районах, а використання водних угідь для розведення риби – один із шляхів підвищення їх рентабельності. У зв'язку з цим постає важливе питання щодо підтримання належного гідрохімічного та гідробіологічного режимів, створення оптимальних умов для розведення рибної продукції.

Мета дослідження – проаналізувати динаміку використання рибних ресурсів поверхневих водойм Харківської області.

Відповідно до поставленої мети в статті вирішено наступні завдання:

- розглянути загальну характеристику фонду рибогосподарських водойм Харківської області;
- дослідити іхтіофауну поверхневих вод Харківської області;
- проаналізувати динаміку вилову риб на прикладі Печенізького водосховища за останні 10 років;
- дослідити динаміку вилову водних біоресурсів користувачами на прикладі озера Лиман;
- зробити висновки та пропозиції щодо покращення динаміки використання рибних ресурсів поверхневих водойм Харківської області.

Стан вивчення питання. Проблемою використання рибних ресурсів займалися такі вчені, як Щербуха А.Я. [8], Суховерхов Ф.М. [6], Шпет Г.И. [7], Жуков Л.Н. [5] тощо. Роботи Новикова Ю.В. [4], Никольського В.Г.[3], Мартишева Ф.Г. [2] та ін. присвячені дослідженню іхтіофауни України. Але жодне дослідження не доторкається до такого питання як використання рибних ресурсів поверхневих водойм Харківської області.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Фонд рибогосподарських водойм Харківської області налічує 57 водосховищ загальною площею 32,835 тис. га, 2538 ставків

площею 13,174 тис. га. Крім водосховищ і ставків на території області протікає 25 річок басейну р. Дніпро загальною довжиною 1072

км і 106 річок басейну р. Дон загальною довжиною 3177 км, налічується 584 озера загальною площею – 4466,0 га та водойма-охолоджувач Зміївської ТЕС площею 1266 га.

Рибогосподарська діяльність у Харківській області здійснюється на Печенізькому, Червонооскільському, Краснопавлівському водосховищах та озері Лиман. Печенізьке водосховище – розташоване у Печенізькому і Вовчанському районах Харківської області на р. Сіверський Донець. В експлуатації – з 1964 року. Має площу 8600 га при НПР. Площа мілководь з глибинами до 2 м становить 2300 га. НПР – 100,5 м БС. Зорієнтовано у напрямку північ-південь. Червонооскільське водосховище – розташоване на території Куп'янського, Борівського та Ізюмського районів Харківської області на річці Оскіл, найбільшій притоці р. Сіверський Донець. Введено в дію в 1953 р. Площа водного дзеркала складає 12270 га при НПР (НПР – 72,5 м БС). Площа мілководь із глибинами до 2 м становить 5400 га. Зорієнтовано у напрямку північ-південь. Краснопавлівське водосхо-

вище – розташоване на території Лозівського району Харківської області, створено на каналі «Дніпро-Донбас», який сполучається з Дніпродзержинським водосховищем. Площа водного дзеркала складає 3400 га. Зорієнтовано у напрямку північ-південь. З 2008 року на водосховище розроблено Режим рибогосподарської експлуатації. Озеро Лиман – розташоване на території Зміївського району Харківської області, площа – 1266 га. Введено в дію в 1959 р., як водойма-охолоджувач Зміївської ТЕС. З рибогосподарською метою використовується Лиманським ДВСРП відповідно до Режиму рибогосподарської експлуатації

Більш за все на території Харківської області розташовано ставків (2538 шт.) загальною площею 13,174 тис. га. Площа озер становить 4,466 тис. га (584 шт.). Найменша кількість річок (131 шт., 4249 км) та водосховищ (57 шт.). Але саме водосховища займають найбільшу площу (32,835 тис. га). Кількісне співвідношення рибогосподарських водних об'єктів зображено на рис. 1.

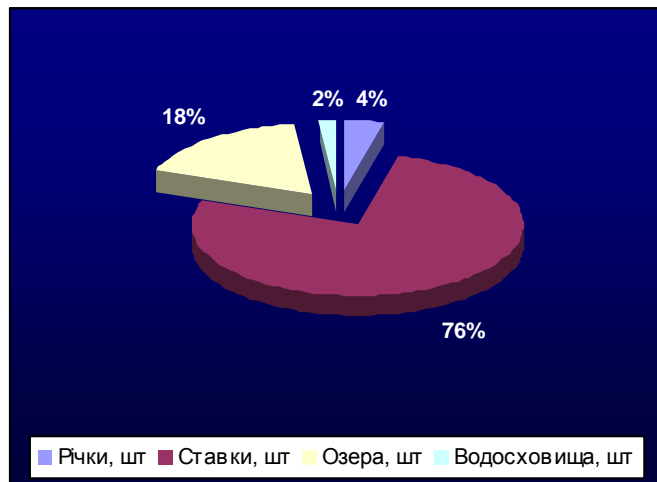

Рис. 1 – Загальний фонд рибогосподарських водних об'єктів

У водоймах Харківської області іхтіофауна представлена наступними видами риб: щука, лящ, судак, сом, сазан, короп, плоскирка, плітка, краснопірка, окунь, йорж, в'юн, верховодка, карась, лин, в'язь, білизна, головень, строкатий та білий товстолобики та інші. Виловом у 2011 році охоплено, як аборигенні види риби – щука, судак, сом, плоскирка, плітка, сазан, карась, окунь, так і види – вселенці – білий, строкатий товстолобики та їх гібриди, короп та білий амур.

Штучне формування структури рибних запасів в області відбувається головним чином за рахунок вселення рослиноїдних видів риб, вилов яких у 2011 році на водоймах, де впроваджено Режими рибогосподарської експлуатації склав 565,226 т., що становить 71,6 % від загального вилову по області.

На Печенізькому водосховищі, одному з основних рибогосподарських об'єктів Харківської області, вилов водних живих ресурсів здійснювався відповідно до Режиму ри-

богосподарської експлуатації і склав 7,78 % від загального вилову по області, вселення водних живих ресурсів в Печенізьке водосховище склало – 0,45 млн. екз., що складає 18,5 % від вселення в області.

На Червонооскільському водосховищі, найбільшому водосховищі Харківської області, вилов водних живих ресурсів у 2011 році здійснювався відповідно до Режиму рибогосподарської експлуатації і склав 2,9 % від загального вилову по області. Вселення водних живих ресурсів у зв'язку із виробничими обставинами перенесено на 2012 рік.

Розглянемо більш докладно динаміку вилову кожного окремого виду риб на Печенізькому водосховищі (рис. 2). Так, найбільший вилов судака відбувся у 2010 році (1,8 т) що відповідає встановленому ліміту. У відсотковому співвідношенні вилучення найбільший показник спостерігається у 2009 році (99,9%). В цьому році також спостерігається високий показник вилучення і щуки (100%), плоскирки (99,9%), сома (99,8%), окуня (99,5%). В 2010 році високий показ-

ник у вилученні ляща – 99,4%, плітки – 99,6%; не змінився цей показник у порівнянні з минулим роком у сома – 99,8% та окуня – 99,5%.

Для порівняння кількості вилову риб за останні три роки проаналізуємо діаграму на рисунках 3 і 4.

З аналізу динаміки вилову риби у Печенізькому водосховищі (рис. 2) визначено, що майже по кожному окремому виду риб найбільший вилов спостерігається у 2010 році, але істотних змін у кількості вилову не відбувалося. Найбільший вилов ляща (рис.3), на другому місці по кількості вилову постає плоскирка. Не набагато відстає від неї плітка. Майже однакова кількість вилову судака та окуня. Найменше вилучено щуки та сома.

Проаналізуємо динаміку вилову водних біоресурсів за видами (тонн) у Печенізькому водосховищі за останні 10 років. Найбільший вилов спостерігається у 2008-2009 рр.(108 та 96 т, відповідно), а в 2006 році

Динаміка вилову водних біоресурсів у Печенізькому водосховищі (в тон.)

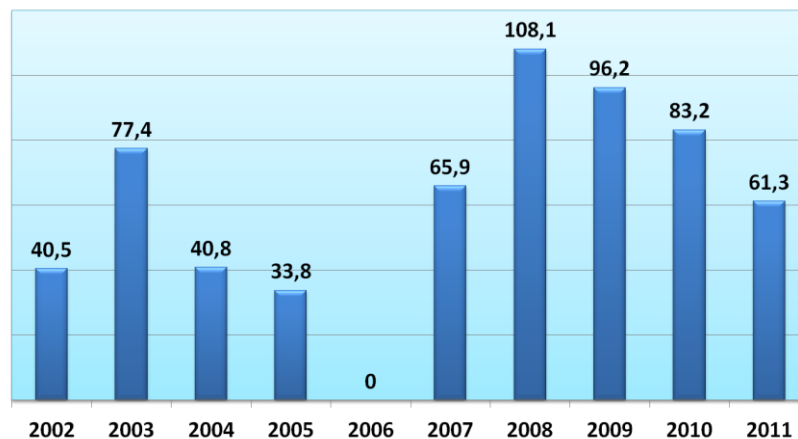

Рис. 2 – Динаміка вилову (тонн) риби у Печенізькому водосховищі за останні 10 років.

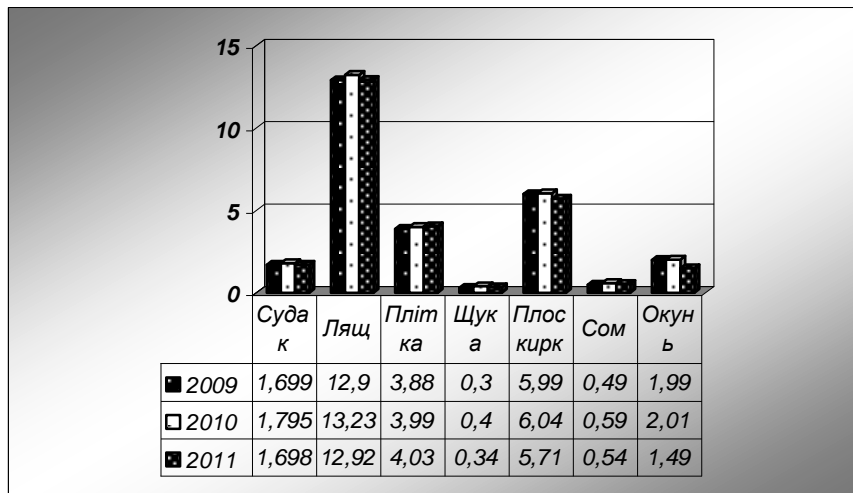

Рис. 3 – Виллов окремих видів риби за 2009-2011 рр.

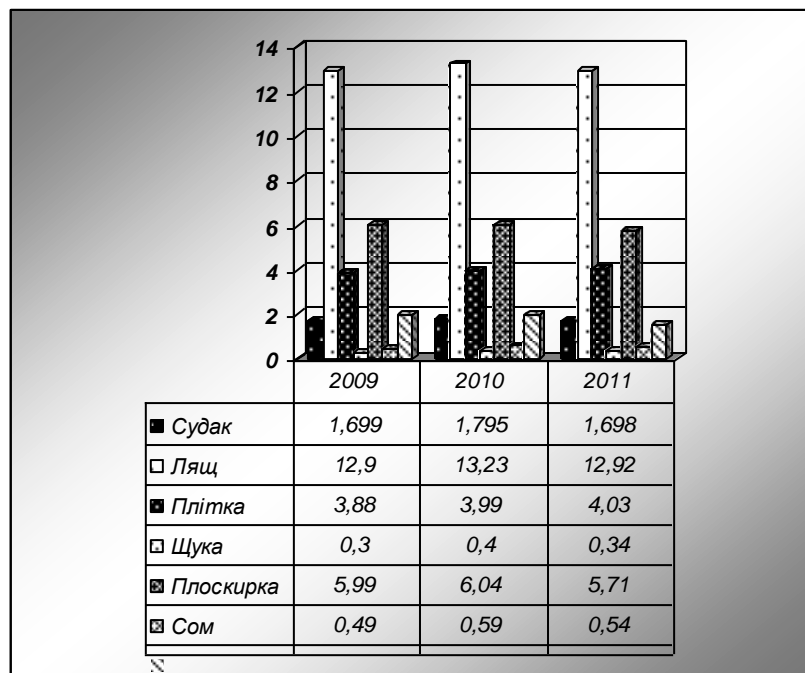

Рис. 4 – Виллов риби за 2009-2011 рр.

показник зовсім нульовий (рис. 5). Також треба відзначити, що з кожним роком цей показник зменшується. Так, у 2002 році показник вилову становить 40,5 т, вже у 2003 році він збільшився до 77,4 т. Далі спостерігається зменшення вилову до нуля у 2006 році і збільшення до максимуму у 2008 році. У 2001 році вилов становить 61,4 т.

Як видно з рисунку 5, найбільший вилов товстолобика (32,1 т/рік). Більш ніж вдвічі менший показник у ляща (14 т/рік). Най-

менший вилов білизни (0,0006 т/рік), щуки (0,32 т/рік), сома (0,5 т/рік) та карася (0,6 т/рік).

Треба відзначити, що, незважаючи на жорсткі вимоги законодавства з питань охорони, відтворення та використання водних живих ресурсів, все ж таки трапляються випадки їх порушення. Так, у 2011 році зафіксовано один лов без дозволу, та 15 випадків з іншими порушеннями.

У водойми Харківської області користувачами водних живих ресурсів, які здійснюють рибогосподарську діяльність згідно з Режи-

мами рибогосподарської експлуатації водойм вселено – 2,572562 млн. екз. молоді водних живих ресурсів. Наприклад, в озері Лиман у 2002 році виловлено 120,5 тон ри-

би, а у 2011 році – 119,3 т. (рис. 7). Найбільший вилов спостерігається у 2007 та 2008 рр.

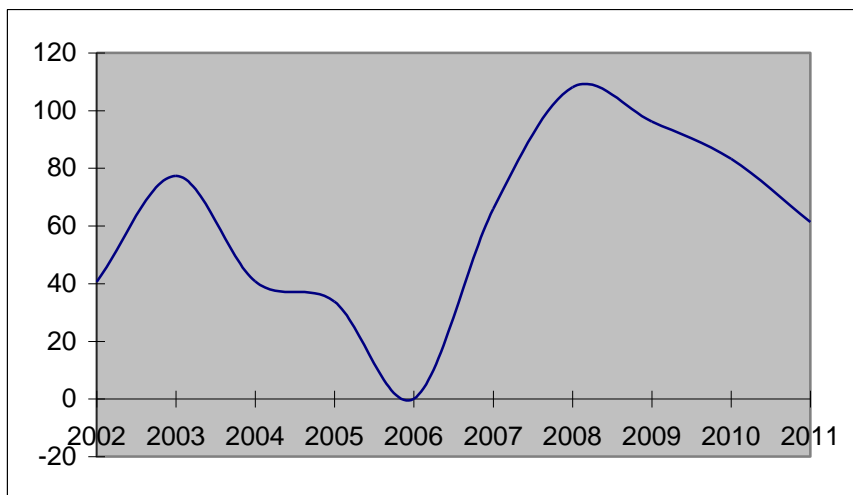

Рис. 5 – Динаміка загального улову у Печенізькому водосховищі за останні 10 років

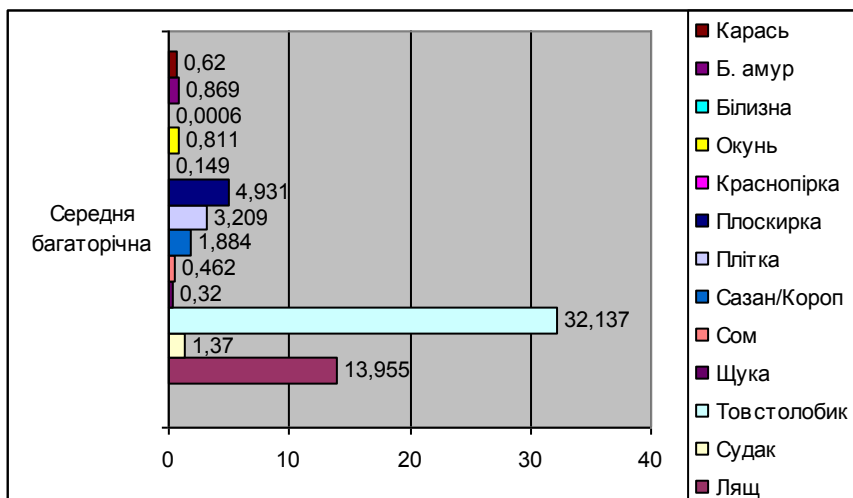

Рис. 6 – Динаміка вилову водних біоресурсів за видами (тон) у Печенізькому водосховищі

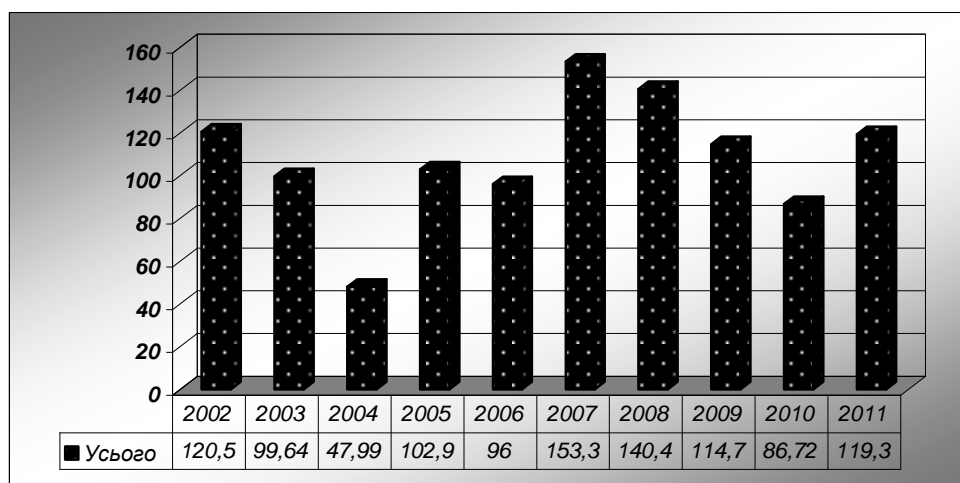

Рис. 7 – Динаміка вилову водних біоресурсів користувачами у озері Лиман

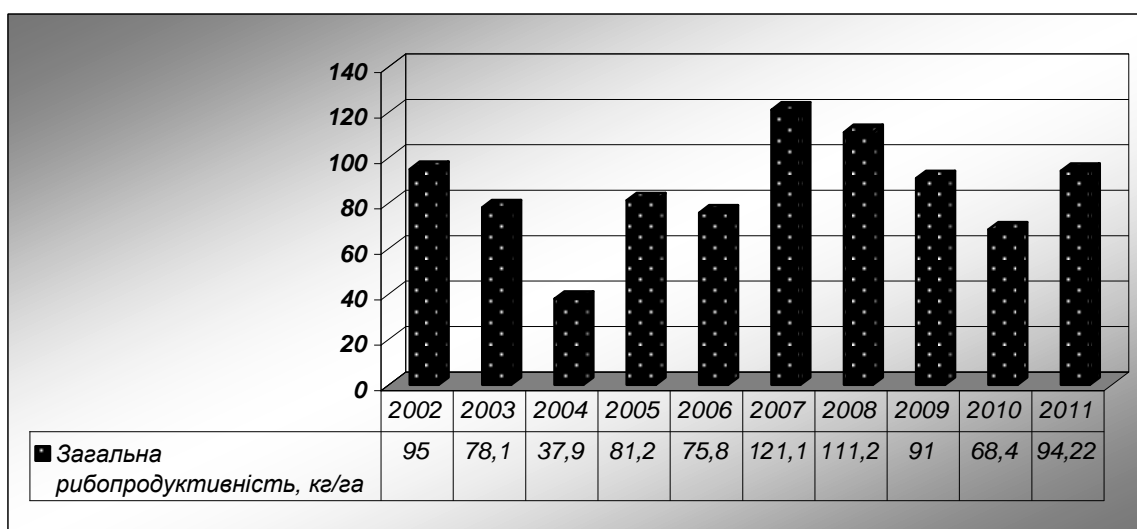

Рис. 8 – Динаміка рибопродуктивності за останні 10 років у озері Лиман

Найбільша рибопродуктивність спостерігається у 2007 та 2008 рр (121,1 та 111,2 кг/Га відповідно) (рис. 8). Найбільша рибопродуктивність за рахунок вселенців можемо спостерігати у 2007 році. Більш за все виловлюється товстолобик (81 т/рік), а всієї

риби у середньому 108,15 т/рік. За 10 років всього виловлено в озері Лиман 1081,5 т.

Таким чином, можна констатувати, що в Харківській області спостерігається позитивна динаміка вилову водних ресурсів поверхневих вод.

ВИСНОВКИ

Підбиваючи підсумки досліджень та динаміку використання рибних ресурсів поверхневих вод Харківської області, слід відзначити незначне, але збільшення запасів риби та її асортименту загалом по області.

Однак, недосконалість національної нормативної бази призводить до глибокої кризи

в даній галузі, адже, наприклад, незважаючи на відсутність порядку надання водойм загальнодержавного значення у оренду – водойми передаються в оренду органами місцевого самоврядування та використовуються так званими «горе-орендарями» без дотримання жодних вимог раціональної та адекватної

експлуатації водойм, з точки зору наукових рекомендацій та екологічних вимог.

Значно впливають на показники обсягів зариблення (вирощування) та вилову товарної риби – висока вартість на штучні рибокорми, податковий тиск на виробника, загальне зниження продуктивності рибницьких ставків області та висока непідйомна ресурсоємність для СТРГ.

Для підвищення ефективності охорони водних живих ресурсів та регулювання рибальства у Харківській області слід до потужної бази для інтенсивного розвитку рибальства додати ще й неухильне дотримання вимог законодавства щодо охорони, використання та відтворення рибних запасів всіма користувачами водних біоресурсів в області; опрацювання механізмів виділення рибовідтворювальним підприємствам частини коштів, що стягуються з порушників природоохоронного законодавства та користувачів водних біоресурсів; внесення змін до діючого КпАП України в частині підвищення розміру штрафних санкцій та процедури оскарження судових рішень у справах про адміністративні правопорушення, виключивши таким чином випадки безпідставного закриття справ місцевими судами, умисного затягування строків розгляду справ, що призводить до їх закриття. В зв'язку з прийняттям нового Закону України «Про рибне

господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» слід забезпечити приведення пов'язаних нормативно – правових актів у відповідність з цим Законом, через численні суперечки в діючій законодавчій базі, що призводять до різноманітних абсурдних та безвихідних ситуацій у рибогосподарських відносинах.

Потрібно зазначити, що фактичний вилов риби на водних об'єктах Харківської області приблизно відповідає затвердженим лімітам вилову на протязі останніх 10 років, а найбільшу частку вилову складають лящ та товстолобик.

Можна визначити, що державне управління рибною галуззю має бути більш ефективним, адже це може бути однією з причин, що гальмують розвиток української аквакультури в цілому в державі. Тут слід ще раз відзначити і низький рівень законодавчого забезпечення та державної фінансової підтримки виробничої діяльності рибницьких підприємств, часті кадрові зміни у керівному апараті рибної галузі та реорганізації її центральних та територіальних органів – з наведеним вище, це далеко не повний перелік ознак неналежної державної політики щодо охорони, використання і відтворення водних біоресурсів в Україні та в Харківській області зокрема.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виробничий звіт Головного державного управління охорони, використання і відтворення водних живих ресурсів та регулювання рибальства у Харківській області за 2011 рік.
2. Мартышев Ф. Г. Прудовое рыбоводство: Учебн. пособ./ Ф. Г. Мартышев – М.: Высшая школа, 1973. – 428 с.
3. Никольский В. Г. Экология рыб./ В. Г. Никольский – М.: Высшая школа, 1963. – 158 с.
4. Новиков Г. А. Основы общей экологии./ Г. А. Новиков. – Л., 1979. – 185 с.
5. Рыболовы и рыбоводы. / Под ред. Л.Н. Жукова. – М.: Знание, 1980. – 46 с.
6. Суховерхов Ф. М. Прудовое рыбоводство. / Ф. М. Суховерхов – М.: Просвещение, 1963. – 423 с.
7. Шпет Г. И. Биологическая продуктивность рыб и других животных./ Г. И. Шпет – К.: Урожай, 1988. – 253 с.
8. Щербуха А. Я. Рыби наших водойм./ А. Я. Щербуха. – К.: Рад. Школа, 1987. – 159 с.

Надійшла до редколегії 18.02.2012